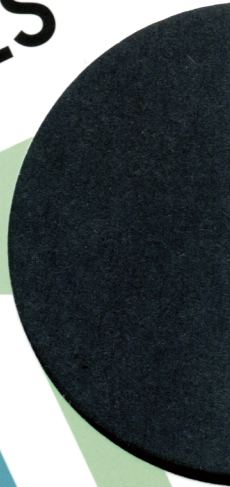

RAFAEL VILASANJUAN

LES FRONTERES D'ULISSES

La crisi dels refugiats a Europa

Director de la col·lecció: Francesc-Marc Álvaro

Primera edició, març de 2019

©Rafael Vilasanjuan Sanpere, 2019

Disseny i maquetació: Jordi Avià

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de
l'Abadia de Montserrat Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-048-0

Dipòsit legal: B. 3.804- 2019

Imprès a Gràfiques 92 - Av. Sucarrats, 91

08191 Rubí

Aquest llibre ha estat pensat, produït i confeccionat a Catalunya.
Fent-ho així, promovem els nostres autors, ajudem a crear i mantenir
llocs de treball a les nostres indústries gràfiques i estalviem transports i les
consegüents emissions de CO₂

*Per a Inés, Pablo i Manuel,
gràcies a la seva empenya i companyia en el viatge,
fan cada dia, tenir la sort d'una família
i una llar on viure en pau.*

*Per la memòria dels que han mort al Mediterrani
i per als refugiats que encara persegueixen el somni
del final del viatge i la tranquil·litat de la qual vosaltres gaudiu.*

ÍNDIX

0. INTRODUCCIÓ	II
1. ELS QUE VOLEN PASSAR	15
Migracions	15
Forasters, immigrants i refugiats	24
El dret d'asil.....	29
2. LES PORTES DE SORTIDA	41
L'èxode, primavera de 2015	41
Una mirada a les coses d'allà baix	49
Viure als camps.....	55
3. UN CANT DE DOL PER SÍRIA DESTROSSADA.....	67
De les primaveres àrabs a la gihad.....	67
Viure en guerra	80
4. ARA VEUREU EL QUE ÉS CÓRRER	93
El camí cap a Europa	93
Del desig al malson	101
Geografies de la por	109
5. ULISSES TERRA ENDINS.....	117
Una crisi entre tempestes.....	117
<i>Crisis? What crisis?</i>	124

EPÍLEG	147
El relat d'un naufragi.....	147
La memòria contra l'oblit	158
CRONOLOGIA D'UNA CRISI.....	163
AGRAÏMENTS	173

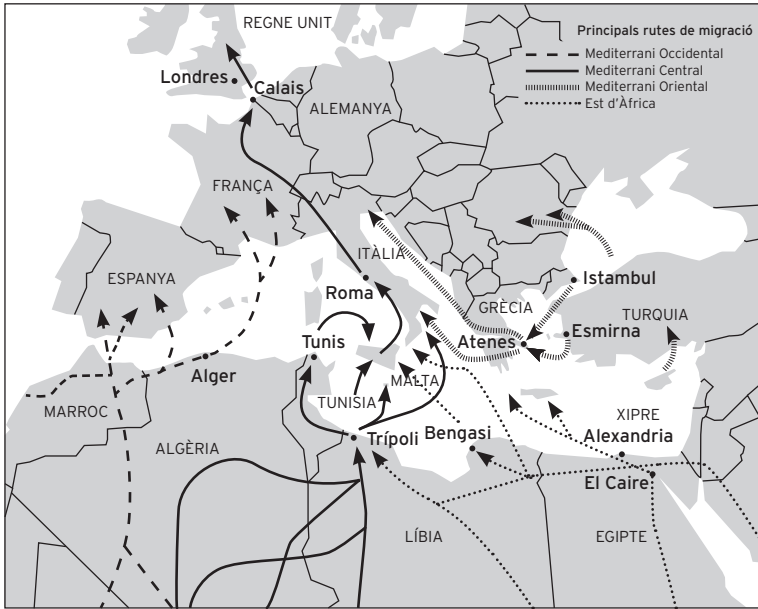
o. INTRODUCCIÓ

Quan imaginava aquest llibre només pensava en la manera de posar ordre a la multitud de preguntes que ha obert la crisi dels refugiats a Europa i donar-li una certa lògica. La idea inicial era entendre per què les respostes són tan distants de la lògica que ens apel·la a ajudar una altra persona quan la seva vida està en risc. La insuportable imatge del cadàver del nen sirianès Aylan Kurdi va generar una explosió de sentiments fraternals, però el seu efecte va ser molt breu. Ni la contundència de les imatges, ni el testimoni de les organitzacions socials, ni el de milers de fotògrafs i periodistes han pogut canviar la dinàmica i posar els drets humans per sobre dels dels estats, o el que és el mateix: evitar el fet que franquejar les nostres fronteres sigui una acció de vida o mort.

Per superar la dinàmica que ens aboca a ser només espectadors d'un drama que no ens hauria de semblar aliè, he intentat trobar pistes en la història, en la cultura, en la manera amb la qual ens hem anat acostant fins a aquest món que con-

siderem prou lliure i a la vegada capaç d'entregar-se a la barbàrie. El que segueix en aquestes pàgines és un viatge per totes aquestes preguntes i per alguns dels paisatges que ens les han portat, amb la voluntat d'ajudar a pensar si pot haver-hi altres respostes.

He suposat el camí dels refugiats com el retorn d'Ulisses a l'Odissea, després de la Guerra de Troia, disputada en el que ara és Turquia. El viatge dels que ara surten d'aquelles platges segueix les seves traces, navegant les mateixes aigües i recalant a les illes bressol on bullia la cultura que segles més tard acabaria donant sentit al que ara som. Ulisses va trigar deu anys a arribar a casa superant tota mena d'obstacles i barreres per trobar finalment el descans. L'Odissea és l'evocació del viatge vital i de la força per sobreviure a les dificultats naturals i divines que es va anar trobant pel camí. Les que ara es troben els refugiats ja no són divines, sinó humanes, des de la barbàrie de la guerra fins a la indiferència d'una societat que els rebutja. Qüestionar-les davant del seu patiment és la intenció que m'ha portat a escriure aquestes pàgines.

Es posen aquí.
Esperen i no demanen res,
només passar.

NIKI GIANNARI,
«Espectres recorren Europa»

I. ELS QUE VOLEN PASSAR

Migracions

Aquesta és la imatge: immòbil com una estàtua, els braços estesos, la vista fixa a l'infinit i a les mans una samarreta estesa on es veu el número 10. Hi ha dies que la fortuna i els astres es conjuren. Un d'aquests va ser el 23 d'abril de 2017. El record d'aquella diada de Sant Jordi no acabaria sent per als autors més venuts a la gran festa de la cultura catalana, sinó per a un immigrant de 29 anys. Al vespre, quan feia estona que les parades de llibres i roses havien quedat desmuntades, aquest immigrant, encara havia d'arribar al punt àlgid de la seva jornada. A una hora en què la majoria probablement ja havia sopat i gaudia del temps abans d'anar al llit, ell s'havia de guanyar el sou esprement les forces fins a la darrera gota de suor. Feia ja 16 anys que havia arribat del seu país, amb només 13 anys i carregat de somnis de futur, com tants d'altres.

Però L. M. no és un immigrant com tants d'altres, sinó un entre milions. Tocades les 22.30 de la nit, una puntada de peu

seva el va portar un cop més a la glòria i el va erigir per a molts en l'autèntic heroi d'aquell Sant Jordi. En el minut 92, en l'última jugada de l'encontre, el seu xut va trobar la paràbola perfecta per foradar la xarxa del porter del Reial Madrid: 2-3. Victòria blaugrana en l'últim sospir i gol número 500 en la seva carrera en el primer equip. La imatge acabaria donant la volta al món: celebrant-ho, estàtic, amb el 10 de la seva esquena penjant de les mans, en un estadi que va quedar tan sobtat com en silenci. Les cròniques del partit mai no utilitzarien la paraula *immigrant* per referir-se a ell.

Ningú no consideraria aquest immigrant com una amenaça per a la societat, però ell com cap altre ens recorda que la immigració és un fenomen històric i natural. Persones que es mouen pensant on poden tenir millors possibilitats, més fortuna. Avui, Leo Messi és l'ídol de l'afició blaugrana. Convertit en el símbol d'una cultura autòctona, qui podria negar-li el pas? Qui pot pensar que la seva arribada posa en risc la identitat col·lectiva? La seguretat? Sens dubte és el símbol del triomf, de l'èxit, però també la metàfora que ens ha de dur a pensar que les societats, en petita o gran escala, tenen més capacitats quan saben incorporar el que ve de fora i assumir-ho com a propi. Una història meravellosa i tan propera ens permet posar en valor el que precisament sovint se'ns ha escamotejat quan parlem d'immigració.

Quan els immigrants en el discurs públic apareixen com a problema, fins a quin punt tenim evidència que els efectes de la immigració són negatius? I, en tot cas, a qui ens referim? Es fa difícil identificar Messi amb el discurs de les migracions,

sobretot perquè en la narrativa imperant, quan parlem d'immigrants normalment és per identificar el qui ve de fora, que d'entrada posa en qüestió una part del que considerem propi. D'altra banda, quan parlem dels problemes dels que venen de fora, no tenim en compte el jugador que té un contracte milionari, com tampoc els expatriats que venen del Japó, de França o dels Estats Units amb les seves multinacionals. Tots ells són immigrants que han vingut perquè les condicions, aquí, són millors. Però el fet que no vinguin amb necessitats econòmiques els fa sortir fora d'aquest marc tan estret i negatiu, que considera els immigrants com un problema. Com tot a escala social i econòmica, aquests casos són la punta emergent de l'iceberg, i per això són un atenuant en els discursos apocalíptics sobre la immigració. Mai no seran nombrosos i la seva aportació al progrés col·lectiu és tan evident que surten immediatament de l'equació que identifica el de fora, en primer lloc, com una amenaça. Però són immigrants, igual que els que intenten buscar-se un lloc a l'escala més baixa de l'economia, exactament per les mateixes raons i amb idèntics objectius: millorar la seves possibilitats de vida. Si agafem el futbol com una metàfora de les societats en què vivim, podem veure que assolir l'èxit només s'aconsegueix sumant esforços, d'uns i d'altres, i funcionant a partir de la integració. L'única possibilitat de començar a entendre i trencar la narrativa que estigmatitza l'immigrant hauria de començar sempre per aquí, per mostrar que suposa una oportunitat i una riquesa, com a mínim al mateix nivell que el repte que poden posar.

Tots els països, tots els estats, totes les comunitats i ciutats

estan habitades per pobles i identitats plurals. De fet, enfront de la idea de societats pures —a partir de Hitler, convertida en somni de tots els feixismes i de les ultradretes nacionalistes—, hem de començar per admetre que tots som fills de migrants, encara que siguin de fa molt de temps. La mobilitat internacional de persones no és res de nou, però fruit en part de la globalització, la seva intensitat creixent és un senyal d'identitat del segle XXI. D'una banda, castigats per les desigualtats d'ingressos, i de l'altra per l'oferta i l'atracció dels mercats en els països de destí, més de 250 milions de dones, homes i nens s'agafen a l'oportunitat de trobar una vida millor lluny del lloc on van néixer. Són el que coneixem com a *immigrants*, un fenomen universal, del qual cap país no s'escapa. Sumant-los tots, no és un error pensar que formen un «continent en moviment». Tot i que molt sovint es considera que aquesta mobilitat és deguda a les conseqüències de la globalització, el fet és que no és un fenomen nou. Les migracions han estat necessàries des dels inicis de la humanitat. Només cal pensar que entre el 1750 i el 1950, prop de 70 milions de persones van abandonar Europa en cerca d'una vida millor.

Encara que l'oblit ens permeti mirar el món d'ara des d'una perspectiva de prosperitat com mai abans, l'Europa amagada, la que ara es tanca en les seves fronteres, va ser una fàbrica d'emigrants, que tragué gent a palades cap a altres continents, fruit de la necessitat. Ni aquesta realitat, ni la sensació, d'altra banda, que els moviments migratoris actuals no tenen comparació amb els d'abans, aguanten el pes de l'evidència. Encara avui, pel·lícules com *El padrí* ens recorden aquells vaixells plens

Rafael Vilasanjuan, periodista, va treballar durant més de 12 anys a Metges Sense Fronteres (MSF), primer com a Director de Comunicació el 1995 i més tard com a Director General de la Secció Espanyola. El 1999, quan MSF va ser guardonada amb el Premi Nobel de la Pau, va ser nomenat Secretari General del moviment internacional. Durant aquest període va treballar a zones de conflicte i va conèixer la realitat de desplaçats i refugiats a països com l'Afganistan, Txetxènia, Somàlia, Sudan, República Democràtica del Congo, Colòmbia o l'Iraq. Va ser Sotsdirector del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB). En la actualitat és Director d'Anàlisi i Desenvolupament a l'Institut de Salut Global de Barcelona (ISGlobal). Col·labora al programa «La ventana» de la Cadena SER i com a columnista a *El Periódico de Catalunya*.

L'any 2015, l'arribada per mar de més d'un milió de refugiats a Europa va deixar la Unió Europea a un pas de l'abisme. La crisi dels refugiats no la van provocar els qui fugien de conflictes. Europa estava immersa en altres crisis: una d'econòmica que ofegava els països del Sud; una de seguretat provocada pels atacs terroristes reivindicats per moviments islàmics radicals, i una tercera impulsada per l'ascens de moviments ultranacionalistes que van veure en els refugiats l'argument per passar de ser forces marginals a tocar el poder. Com el retorn d'Ulisses a *L'Odissea*, aquest llibre és el relat del viatge dels qui fugen de ciutats assetjades, navegant les mateixes aigües i recalant en aquelles illes bressol en les quals bullia la cultura que acabaria donant sentit al que ara som. Un viatge on l'èpica divina s'ha transformat en barreres humanes que poden fer naufragar el llegat de la democràcia occidental i dels drets humans.

MAGMA / 3

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

LES FRONTERES D'ULISSES · RAFAEL VILASANJUAN

RAFAEL VILASANJUAN

LES FRONTERES D'ULISSES

La crisi dels refugiats a Europa

MAGMA, els llibres indispensables per a entendre el present i descifrar les claus del futur.

Director de la col·lecció: Francesc-Marc Álvaro.

1. **L'absolut digital.**

Relacions i negocis entre persones i màquines

Josep Lluís Micó

2. **Populisme.**

El llenguatge de l'adulació de les masses

Ferran Sáez Mateu